

Az anyag mítosza

SZABÓ LŐRINC: *MATERIALIZMUS CÍMŰ VERSÉNEK OLVASATA*

Szabó Lőrinc 1919-ben, a Tanácsköztársaság idején a Könyvtárügyi Népbiztosság megbízottja volt, titkári minőségben. Egykori főnöke, Kóhalmi Béla így emlékezett rá: „Politikai nézetei még nem alakultak ki akkoriban. Rokonszenvezett a Tanácsköztársaság céljaival, és végig kitartott mellette.”¹ Békés András szerint „együttérzéssel fogadta a proletáriátus hatalom-átvételét, és optimizmussal tekintett a jövőbe.”² Illyés Gyula nem szinkronan ugyan, de az erre vonatkozó információt magától Szabó Lőrinctől kapta: „1919 vagy 1920 végzetes telén hármastársaságunkban [a Babits-házaspárral] hazatérve a Reviczky utcai lakásukba, rágyújtott az Internacionáléra épp a grófi paloták előtt. [...] megkérdeztem Szabó Lőrincet, próbáljon visszaemlékezni, kommunista volt-e abban az időben, némi csöndes mosolygás után ezt válaszolta: Lehettem volna! Ha az isten elfogadja az áldozatot! Ott a Reviczky utcában föltétlen az voltam! – S azalatt az egy perc alatt? – Igen, amíg tőlem függött.”³

A költő saját vallomása szerint 1919 őszén és később az események hatása alatt visszafordult a forradalomhoz.⁴ Sőt, *A költő és a földiek* című költeményéről azt mondja: „menteni igyekeztem benne a megindult szocialista hitemet”, majd: „Marxista ars poetica, csak nem brutális, doktriner felfogásban.”⁵ *A Bazilikában zúg a harang* munkásának monológját pedig mint versbeszélő a maga szövegének is tartja: „...én, az önző / materialista szintén ember / vagyok ...”⁶ Ám klasszikus hangnemre stilizált első kötetében – noha az ellenforradalmi kurzustól keményen elhatárolódik – leszámol a proletár forradalom lehetőségével, úgy is, mint a tömegek által várt megoldással, úgy is, mint egy igazságosabb társadalmi berendezkedés utópiájával. [*Rutilius levele, Súlyos felhők* stb.] Minthogy a marxista frazeológia ekkor már elidegenítő akcentussal is megjelenik nála, úgy tűnik fel, a történelmi materializmustól elfordult, bár az 1920-as években senki nem írt annyi lázongó és lázító verset, mint ő, de ezeket is a romantikus antikapitalizmus, még inkább az anarchikus személyes indulat fűtötte, és nem a tudatos osztályharcos attitűd. Ezt erősíti Németh László is: „De bár egy időben igen közel járt a mozgalomhoz, úgy érezte igaznak, hogy harca partizánként folyjék tovább.”⁷ Az anyagban való szinte misztikus hitétől azonban sohasem tántorodott el! Egyetlen vers persze nem feltétlenül szilárd világnézeti krédó, lehet pillanatnyi hangulat tárgyiasulása, de a több versen áthúzódó anyag-tudat [test–lélek] ambivalencia rendszerképző elem.

1 Kóhalmi Béla visszaemlékezéséből = *Érlelő diákevek*, szerk., Kabdebó Lóránt, PIM, Bp., 1979, 153–154.

2 Békés István, *Kapcsolataim Szabó Lőrinnel 1918–1920 körül = Érlelő diákevek*, 168–182.

3 Illyés Gyula, *A Szentlélek karavánja*, Szépirodalmi, Bp., 1987, 118, 125.

4 Szabó Lőrinc, *Vers és valóság. Bizalmas adatok és megfigyelések*, Osiris, Bp., 2001, 16.

5 *Uo.*, 50.

6 „A bennünket néző munkás vagy munkanélküli természetesen saját magam voltam” – írja, miközben tüntetően materialistának és hazafinak nevezi magát. *Vers és valóság*, 46.

7 Németh László, *Bevezető egy Szabó Lőrinc-esten = Uó., Sajkódi esték*, Magvető, Bp., 1961, 326.

Ismeretes, hogy a költő később javította (és nem átírta!) első négy kötetének versszövegét, amit már költőideálja, Goethe sem javallott. Ezzel – úgymond – az író „kikaparja, kiírtja” az első benyomást a tudatból.⁸ Kálnoky László szerint is jobb az eredeti versek.⁹ Azonban a *Materializmus* esetében az átírás inkább használt, mint rontott, nem távolodott el az ihlető pillanat gondolati vagy élményi szituáltóságától sem:

Az uccán néha megállok, s riadtan
nézem, amit sohase láttam eddig:
mindenütt új istenek lelke vedlik
és kísértetek járnak az anyagban.
És az aszfalt már nem aszfalt alattam,
és lépni már sehova sem merek,
hisz mindenütt rejtett életeket
roncsolok szét ok nélkül valahol
az anyagban, mely értem robotol.¹⁰

Manapság (bármilyen laikus) természettudományos, atomfizikai ismereteink birto-
kában evidens, hogy a látszólag mozdulatlan, különböző kiterjedésű, szerkezetű
és formákat öltő anyag belső dinamikával van feltöltve. Ez az ismeret asszociálja a
költő képzeletében a szellem tevékenységét a tárgyiség közegeiben. Más szóval az
anyagot alkimista módjára kapcsolatba hozza a transzcendentális erővel, extenzi-
tását szellemi intenzitássá változtatja. E költemény inspiráló gondolata azonban nem
cellában, meditáció vagy spekuláció közben pattant ki a fejből – hacsak nem egy
fiktív versindító helyzetet leplez, ami gyakorlatilag mindegy – akár élményversnek is
gondolhatnánk: „*amit sohase láttam eddig*”.¹¹ Tudjuk azonban, Szabó Lőrinc költésze-
tét koherens eszmerendszer pántolja egybe, megteremtve az ellentétek egységét;
ritka az ötletszerű epizód benne. A dialogikus költői paradigma nemcsak egy-egy
vers szerkezetében, de a teljes életmű dimenziójában is érvényesül. Kabdebó Lóránt
lényeges fölismerése, hogy a *Materializmus* voltaképpen az *Apámnál* [A tékozló fiú
csalódása] című költemény közvetlen folytatása: „Ha az „isten-apában csalódott,
polemikusan az anyag-anyához fordul.”¹²

E költemény 1928-ban keletkezett, de rá is érvényes Kabdebónak az a megállapí-
tása, hogy 1929 után Szabó Lőrinc „számára a vers megszűnik csak önkifejezési eszköz
lenni. Alkotássá válik, amelyet költő készít. Nem élményeket, de megfigyeléseket formál
verssé, és ennek során tudatában van a versalkotás élményének.”¹³ Ezt a *Materializmus*

8 „...egy író, ha művét másodsor is kiadják, ne változtasson, ne javítson rajta, mert szükségképpen árt neki.” Johann Wolfgang Goethe, *Az ifjú Werther szenvedései*, ford. Bor Ambrus, Helikon, Bp., 2018, 63.

9 Kálnoky László, *Utószó = Uő., Összegyűjtött versek*, Magvető, Bp., 1980, 375–376.

10 Idézhetnének Dutka Ákos vízióját is 1908-ból: „Lélek lobog a köbe’, vasba’, / Mind, mind az Ember gondolatja: / Az aszfaltos út, a ház, a torony.” [A torony imája]. Szabó Lőrinc fiatal korában szívesen olvasta Dutka verseit.

11 „Az Erzsébet körúton ötlött eszembe a vers első elképzelése, innen a célzás az »aszfaltra« – emlékezik a költő. *Vers és valóság*, 53.

12 Kabdebó Lóránt, *Szabó Lőrinc lázadó évtizede. 1918–1928*, Szépirodalmi, Bp., 1970, 597.

13 Kabdebó Lóránt, *Útkeresés és különbéke. 1929–1944*, Szépirodalmi, Bp., 1974, 25.

alakításmódja és kompozíciója is bizonyítja: a költő az egyesben megragadott jelentéget metonimikusan az általános szintjére emeli, az aszfalt *anyag*gá absztrahálódik, azaz filozófiai kategória lesz, majd a látomásban konkrét tárgyakká bomlik.

Mit jelent fogalmi egzaktussággal meghatározva az „*új istenek lelke vedlik*” igei metafora? A vedlik szó szinonimái: foszlik, hámlik, vagyis valami egységtől részek válnak meg. A lélek vedlik? A materialista tan szerint az anyag osztható, a lélek nem! Tandori Dezső így magyarázza: „A Materializmus, a nevezetes nagyvers az iménti keletiség szent ösztönösségéből indul ki: az utcán és mindenütt azt látja a költő (a városlakó, a kapitalizmus polgárembere), hogy »mindenütt új istenek lelke vedlik«. Később, a *Tücsökzenében* ott a vedlés mint emberre is alkalmazott alapátalakulás folyamat-fogalom.”¹⁴ De inkább Leibniz monasz-elmélete kap itt esztétikai formát! Leibniz „[a]bból indul ki, hogy a test nem pusztán kiterjedés, hanem végső fokon erő, és ez az erő nem fizikai, hanem szellemi valóság. Az erőnek kiterjedés nélküli és alaktalan egységei a monaszok”¹⁵ – vagyis az akarattal és tevékenységgel bíró atomok, melyeket isten teremtett. Ahogy egy másik Szabó Lőrinc-versben olvassuk, isten-részecskék kísértetként járnak az anyagban: „a halhatatlan isten / mondja / [...] minden anyag az ő / töredéke, lakása, élő / s kimondhatatlan sokaság: / ő ez az örök / keveredés, irtózat / parányokból összerakott / anyag- s lélek-zenekar, amely / érthetetlen zenét / játszik neki / és ő / sohasem unja meg a / dirigálást...” [*Isten zenekara*] Másutt: isten húsunk sírjába temetteti oszthatatlan lelke darabjait és virraszt „halhatatlansága élő / kriptájában / az anyagban.” [*Az örök virrasztó*]. A kenyérevő „eszi istent, aki test, aki vér” [*Kenyér*]. Ez ugyan nem materializmus, hanem panteizmus, gondoljunk akár Giordano Bruno „*Natura est deus in rebus*”, akár Spinoza „*Deus sive natura*” meghatározására. A panteizmus azonban a korai, ösztönös materializmus.

A következő szerkezeti egység közléssel kezdődik. Az első sor vitathatatlan materialista hitvallás, amit egy rendkívül látványos, dinamikus bizonyítás követ, mindközben a költő az absztrakciót visszaérezkíti a képi evidenciáig, a merev értelemről a közvetlen empirikus tárgyi valóságig:

Anyám az anyag, jóságos csoda:¹⁶
vacogott a fogam a szörnyű télben
és jött a szén, hegyekről jött a fa
s máglyára dobta testét szótlán értem;
és jött a kő és felhőkbe mászott
s barlanggal vett körül és kivirágzott,
hogy szebb legyen a szememnek, s jött a vas
és jön a vas mindennap, kalapács
lesz belőle és szerszám és kovács
és saját magát veri, karjai
nem unják meg házamat tartani

14 Tandori Dezső, *Szabó Lőrinc aktualitása*, Tiszatáj, 2000/4., 76.

15 Hársing László, *A filozófiai gondolkodás Thalesztől Gadamerig*, Bíbor, Miskolc, 2000, 162–163.

16 *Kigyúl a csillag* című versében az emlékezetet nevezi anyjának [*Tücsökzene*].

és mások görbülnek, sülnek és kihúlnak.
lappá lapulnak,¹⁷

Az anyagi erőt, az immanens kinetikus mozgást a lüktető ritmus és a megszemélyesítő igék vannak hivatva érzékileg jelezni. A versnek ez a 36 sora egyetlen összetett mondat, s törvényszerűen pátozszban csúcsosodik:

Barátaim, hogy tudjak hinni másban,
mint az anyagban? Egyetlen valóság
az anyag s nincs több oly igazi jószág¹⁸
mint az övé, ki minden pillanatban
milliószor megalázza magát
hűtlen fiáért, kinek neve lélek.

Íme, a költemény eszmei középpontja, vezérgondolata: „*egyetlen valóság az anyag.*” Ez a materialista monizmus elismerése, ami azt jelenti, hogy a szellem az anyag, a lélek csupán a test funkciója. Az anyag apoteózisa, misztikus fenomenológiája következik:

Az anyag öngyilkossága az élet
s hol lássak szebbet, jobbat hol keressek,
szégyenkezőbb hálával kit szeressek,
mint a türelmes, tiszta anyagot,
akít a pap csak gyalázni szokott
s bántalmazni a tiszteletlen ember,
sosem kérdezve mért fut, mért liheg,
mért dolgozik hús, föld, fa, érc, üveg,
növények teste, ezer féle vér,
mely valahol s valahogy mégis él,
rejtett gerincek titkos veleje,
testtelen mozgások szent ereje
mért dolgozik érettünk szüntelen,
alázatosan s türelmesen,
mért dolgozik, mondjátok meg, miért:
mért dolgozik a test a lélekért?

Az érzelmetli költői kérdés, mint tudjuk, nem valódi kérdés, mert a beszélő nem tart számot válaszra a befogadótól, voltaképpen tehát felkiáltással van dolgunk. A költő később látszatra meglepő kommentárt fűzött a költeményhez: „éppen annyira viselhetné azt a címet is, hogy »spiritualizmus«”.¹⁹ A zárlat kétségtelenül ellentmon-

17 Feltűnő a hasonlóság József Attila szövegével: „Nem isten, nem is az ész, hanem / a szén, vas és olaj // a való anyag teremtett minket” [A város peremén].

18 Az eredetiben ez a sor: „az anyag, s nincs külön anyai jószág” – talán jobb!

19 „Nincs hozzá igazi megjegyzésem, mert a vers éppen annyira viselhetné azt a címet is, hogy »spiritualizmus«. Először a pécsi Janus Pannonius Társaságban olvastam fel, Kornis Gyula államtitkár jelenlétében [a *Körúti éjszaka* című szörnnyeteg verssemel együtt] részben provokatív céllal.

dásnak tűnik: a pszichomorf aspektus megjelenése mintha visszavonás, a dualizmusnak tett engedmény lenne. Az ókori (görög bölcseleti vagy bibliai) tanok, majd a Descartes megfogalmazta klasszikus metafizikai dualizmus szerint az anyag és a tudat egyaránt önálló szubsztancia, a lélek a domináns, a tobozmirigy révén létesül kapcsolat köztük. A materializmus is külön filozófiai kategóriaként számol a tudattal (lélekkel), de mint az anyag legmagasabb minőségű megjelenési tulajdonságával. Szabó Lőrinc is az anyag származékának tételezi a tudatot: *a lélek az anyag hűtlen fia*.²⁰ Ugyanakkor a tudat más minőség: az anyag objektív realitás, a tudat szubjektív létező, ám mint ilyennek az a funkciója, hogy megkonstruálja az ember társadalmi tevékenységét. A test és a lélek fiziológiai egységet alkot, aminek közös képviselője az emberi személyiség. A materialista Feuerbach is úgy vélekedett: „a lét, amellyel a filozófia kezdődik, nem választható el a tudattól, a tudat nem választható el a létől [...] a lét realitása a tudat – csak a tudat a valóságos lét.”²¹ Erre gondol Kabdebó is: „Az emberi színjáték a modern pokoljárás: a létezés ebben a mindennapi életben. [...] Ekképp élhető át egyszerre az emberi öntudat és az anyagi világ, illetőleg jelenik meg a te meg a világ kettősében az itt-jelenlét esztétikumba zárható egysége, történhet meg a heideggeri értelemben vett találkozás”.²²

Fontos a *hűtlen* jelző. A jóságos anyag hűtlen fiáért, a lélekért robotol, testét máglyára dobja érte, megalázkodik, az állatnál is önzetlenebb stb. Úgy fest, a költő látomásában a lélek kizsákmányolja az anyagot, tehát méltatlan az anyag-anyához. „Testem, szegény / a lélek érted mit tehet? / Nagyon önző és gögös úr a / lélek, de úgy rád szorul, / hogy fájni sem tud nélküled.” [Testem] Ez magában rejti az érett Szabó Lőrinc antropológiájának fundamentumát: az emberi lét tragikumát a lélek okozza, a tudattal rendelkező ember romlott, gonosz, mindenki végzi „az önzés alpműveleteit...” (Önzés), csak az anyag tiszta, mert öntörvényei Célok és Hasznok nélkül működnek. Még a lélek funkcióját is a testre ruházza: „testem szegény, / te vagy a teremtő edény, / aki egykor kimerítettél a semmiből és segítettél, / hogy legyek a sok én közt én is én.”²³ A test az ember egyetlen birtoka, hazája. [Te meg a világ] Ez kétségtelenül egyfajta misztikus azonosulás, másszóval intellektuális menekülés, vagy ontológiai pesszimizmus, mint Szegi Pál állítja,²⁴ ami mögött a személyiség és a társadalom problematikus viszonya húzódik.

A költő versértelmező paradoxona csakis az anyag megszemélyesítésére, spiritualizálására, az immanens mozgást kísértetjárásnak stílzáló poétikai-technikai fogásra

---

Hátulról számítot 12. sorát néha a régi és az új világban egyformán némiképp változtatva szoktam felolvasni, amennyiben az »a pap« szót az idegen »az augur« szóval helyettesíttem, s akkor az »akit« személyes névmás »kit«-té rövidült.” *Vers és valóság*, 53.

20 Akárcsak József Attila ódájában: „Im itt vagyunk, gyanakvón s együtt / az anyag gyermekei” [A város peremén]

21 Ludwig Feuerbach, *Előzetes tézisek a filozófia reformjához (1842)* = Uő., *Válogatott filozófiai művei*, ford. Szemere Samu, Akadémiai, Bp., 1979, 198.

22 Kabdebó Lóránt, „A magyar költészet az én nyelvemen beszél”, *Argumentum*, Bp., 1992, 32–33.

23 Szabó Lőrinc költeménye minden bizonnyal hatott Faludy Györgyre. Ő *Rig véda: A teremtés* című versében anyag és lélek viszonyáról elmélkedik. Pl.: „Ám lehet-e, hogy anyagot teremtsen / a lélek? S ha nem, honnan a salak? / Avagy az anyag terméke a szellem? / Alacsonyabból lett a magasabb?”

24 „Először megpróbál beletörődni a materialista pesszimizmus lemondó bölcsességébe. Ebből a béke kísérletből gyönyörű modern himnuszok születnek, a test, az anyag himnuszai, de béke nem született.” Szegi Pál, *Teremtő nyugtalanság*, Magyar Csillag, 1943. július 15., ill. *Homlokodtól fölfelé*. In *memoriam Szabó Lőrinc*, szerk. Domokos Mátyás, Nap, Bp., 2000, 137.

vonatkozhat, s nem filozófiai meggondolás, hiszen a vallásos gyökerű spiritualista tan tagadja az anyag létezését, s a szellem önállóságát hirdeti, hisz a halál utáni életben, a vallásosság pedig távol állt költőnktől.²⁵ Másrészt a filozófiailag még oly művelt Szabó Lőrinc költő és nem szakfilozófus, a költemény nem a logikai fegyelem, a rendszeresség magasabb fokán születik, és nem elméleti érvénnyel jelenik meg, mint egy filozófiai traktátus, hanem az egyéni gondolkodásmód alakzataként, ahogy a költő maga mondja: nem doktriner módra. „Vagyis az implicit filozófia explicite csak egyéni kultúra”.²⁶ Kétségtelen, a költő által felfogott materializmus itt-ott nem elégséges ki a dogmatikus marxistát, de az állásfoglalás szándéka kétségtelen.

Így látták ezt többnyire kritikusai, kommentátorai is. Illyés Gyula Szabó Lőrincnek *A Sátán műremekei* című kötetét [1926] a materialista világszemlélet művészi termékének deklarálta, a versek annak hatottak még a szocialisták szemében is, bár hozzát teszi: a dialektikus materialista kioktathatná a költőt, hogy feje bombáját ne az első boldog ember, hanem a GYOSZ ablakába vágja. Úgy véli, ezt a költő is tudja – és bizonyításul idéz *A költő és a földiek* című költeményéből. De Illyés minősítése – más helyen – nemcsak a fiatalkori verseskönyvre vonatkozik, hanem az egész életműre. Nem osztályharcos forradalmár ugyan, de „[v]ilágszemlélete, mely élete minden szakát végig kíséri, melyről hitvallás-szerűen külön nagy verset is ír: a materializmus. [...] Materializmus és moralitás együtt”.²⁷

Rába György az ellentétek egységének gondolatát, mint a dialektikus tudatműködés jelét, már a fiatal Szabó Lőrinc egyik jellemző poétikai eszközének tartja, *A Sátán műremekei* kapcsán érzékeli a materializmus jelenlétét, egyetértően idézi Illyés Gyula minősítését, végül a Dzsung Dszi-versekről szólva ezt írja: „Ahogy ez a problémakör Szabó Lőrincnél megjelenik, a materializmustól sem áll távol.”²⁸ Efelé hajlik monográ-fusa, Kabdebó Lóránt is: „Ha Szabó Lőrinc sokat emlegetett materializmusára valóban meggyőző példát keresnénk, elég fellapozni szerelmi költészetének ezeket a teória nélküli pillanatait. A test önfeledt, differenciált – csodálkozó öröme csap felénk.”²⁹ De materialistának ítélte meg a pécsi katolikus lap, mert a filozófiai alapozású világnézet a gyakorlatban ideológiai doktrína, s mint ilyen, politikai állásfoglalás.³⁰

Juhász Géza kissé habozik: „Szabó Lőrinc ellágyultan vall szerelmet a hús, a mocsoktalan Anyagnak. [...] Hitet tesz a materializmus mellett, noha egyáltalán nem materialista: istenekkel van tele [...] Ha nem is materialista, mindenesetre: realista. Igent

25 „A pesszimista befejezést nem tudom pesszimistának tekinteni, minthogy, sajnos, ateista vagyok.” – írja *Halálfélelem* című versét kommentálva. *Vers és valóság*, 54.

26 Antonio Gramsci, *Marxizmus, kultúra, művészet*, Kossuth, Bp., 1965, 304.

27 Illyés Gyula, *Szabó Lőrinc vagy boncoljuk-e magunkat elevenen?* = *Szabó Lőrinc Válogatott versei*, Magvető, Bp., 1956, 17, 54.

28 Rába György, *Szabó Lőrinc*, Akadémiai, Bp., 1972, 36, 52, 98.

29 Kabdebó Lóránt, *Szabó Lőrinc lázadó évtizede. 1918–1928*, Szépirodalmi, Bp., 1970, 546.

30 E szereplésről Kardos Lászlónak írt 1932. nov. 16-i levelében így számolt be: „A múlt előtti hét pénteken Pécsen, szombatján Baján voltam, Klárával együtt. Nagyszerűen sikerült minden. Pécsen azonban goromba utójátéka lett a Janus Pannonius Társaságban történt szereplésemnek: a püspök lapja, a klerikális Dunántúl, egy buta és gonosz cikkben elutazásunk után megtámadta a legutóbb a Nyugatba írt harmadik kis »istentagadó« versemet.” Szabó Lőrinc, *Napló, levelek, cikkek*, vál. és bev. Kabdebó Lóránt, Szépirodalmi, Bp., 1974, 211. Az említett vers: *Esteledik*, Nyugat, 1932/20.

mond a világra, isteni mindig, ami van: Bele kell nyugodni a Törvénybe.”³¹ Kodolányi János így vélekedik: „Szabó Lőrinc nem volt materialista – nem is lehetett az. Mert Lőrinc a materializmusban éppen úgy kételkedett, mint a spiritualizmusban, és hogy ismét paradoxonnal éljek, az Istenben éppúgy hitt, mint ahogy tagadta.”³² Tamás Attila az életműben lát világnézeti ellentmondást: „Verset ír az anyag mindenhatóságáról (*Materializmus*) némiképpen a múlt század materializmusának szellemében, ugyanakkor viszont például *Dsuang Dszi álma* című versében a szolipszizmus nézőpontját teszi magáévá.”³³

Meglehet, van némi igazság abban, amit Kodolányi és Juhász Géza állít, de az érett Szabó Lőrincre jellemző dialogikus poétikai alkotásmódnak a *Materializmusban* semmi jele nincs, ez egyértelműen homogén versbeszéd, dialektikája a váltakozó analitikus-szintetikus látásmódban és szerkezetben ölt testet. Költőnk később is kitartott anyagelvű világtérképezése mellett:

Mindig mondtam, hogy él a vas,
mindig mondtam, hogy minden él:
valaki visz most, az anyag
vagy valamely más nagy Vezér!
Óh boldog kiszolgáltatottság!
„Sorsod elindult, rabja vagy.”

Sohse tudtam ily tisztán hinni,
sohse voltam még ily szabad.
[Reggeltől estig – Egy repülőutazás emlékére [1936]]

Korunkban egyes ideológiák egy elégséges alap nélküli önkényes, zárt rendszer kritériumai alapján ítélik meg az egyes ember világnézetét, társadalmi hovatartozását. Aki, mondjuk, ateista, liberális, az eleve nem lehet jó hazafi stb. Aki materialista, az baloldali, sőt kommunista. Lám, Szabó Lőrinc materialista volt, ugyanakkor közismeretek a Horthy-rendszer egyes jobboldali, vezető politikusaihoz fűződő kapcsolata, a Németország iránti elismerő szellemi gesztusai, amiért 1945 után felelősségre vonták.

---

31 Juhász Géza, *Szabó Lőrinc összes versei*, Forrás 1943/augusztus, 143–149. Továbbá: *Juhász Géza emlékkönyv*, KLTE, Debrecen, 1975, 347–448.

32 Kodolányi János, *Tücsökzene Szabó Lőrincről* = Uő., *Visszapillantó tükör*, Magvető, Bp., 1968, 470.

33 Tamás Attila, *Szabó Lőrinc = A magyar irodalom története*, szerk. Klaniczay Tibor, Kossuth, Bp., 1982, 354.